

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสำคัญที่ประเทศไทยต้องพัฒนาและกำลังพัฒนาทั้งหลายกำลังเผชิญ และพยายามแก้ไขตลอดทุกยุคทุกสมัย คือ ปัญหาประชากรของประเทศขาดคุณภาพ ปัญหานี้มีผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ผลผลิตต่ำ และตกอยู่ในสภาพสังคมล้าหลัง

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพของประชากรจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ การพัฒนาคุณภาพของประชากรอาจจะจัดในรูปของกิจกรรมใด ๆ ที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนที่มีถิ่นอาศัยทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทมีความเฉลียวฉลาดขึ้น มีความรู้และทักษะอย่างเพียงพอที่จะพัฒนาอาชีพ และปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และชุมชนให้ดีขึ้น

การศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งที่รัฐจัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพของประชากร แต่การศึกษาในโรงเรียนมีขีดจำกัด ไม่สามารถตอบสนองงานพัฒนาประเทศที่กำลังรีบเร่งอย่างทันท่า่วงที่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และวิทยาการต่าง ๆ ได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางและก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง สถานการณ์เช่นนี้ ระบบการศึกษาในโรงเรียนปัจจุบันไม่สามารถสร้างคนให้มีคุณภาพได้อย่างเพียงพอ

ดารา ทปะปาล, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๔๕.

ด้วยเหตุนี้ การศึกษานอกโรงเรียนจึงเป็นทางออกที่สำคัญ ซึ่งจะต้องนำมาใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ในลักษณะการศึกษาเพื่อมวลชน^๑

การศึกษานอกโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในลักษณะที่มุ่งตอบสนองความต้องการ ความสนใจ และสภาพปัญหาของกลุ่มประชาชนเป้าหมาย โดยส่งเสริมให้มีความรู้ทั่วไปและมีทักษะในการประกอบอาชีพเฉพาะอย่าง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเริ่มต้นด้วยการที่จะให้บรรลุความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และสิ้นสุดลงเมื่อความต้องการนั้นหมดสิ้นลง ดังนั้น การศึกษานอกโรงเรียนจึงมีส่วนสนับสนุนอย่างสำคัญต่อการพัฒนากำลังคนของประเทศ^๒

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพประชากร ซึ่งจัดขึ้นในรูปแบบของการศึกษานอกโรงเรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้การศึกษาทางสื่อสารมวลชน ดังที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) ซึ่งมีใจความตอนหนึ่งว่า "รัฐบาลมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถานีวิทยุกระจ่ายเสียงที่มีอยู่แล้วทั่วประเทศ จัดรายการเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน โดยเน้นรายการที่เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิต..."^๓

สิ่งที่เกื้อกูลอย่างใหญ่หลวงต่อแนวนโยบายของรัฐที่จะนำเอาทรัพยากรสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานีวิทยุกระจ่ายเสียงมาใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมความรู้และพัฒนาอาชีพของประชาชนในรูปของการให้การศึกษานอกโรงเรียน ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องและผสมผสานกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก็คือ ปัจจุบันรัฐบาลมีสถานีวิทยุกระจ่าย-

^๑ เอ็ดการ์ พอร์ และคนอื่น, "การศึกษาและอนาคตของมนุษยชาติ" แปลโดย สายหยุด จำปาทอง, วารสารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๓ (ประจำภาคเรียนที่ ๑ ๒๕๒๐) ๖๗

^๒ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, "การวางแผนการศึกษานอกระบบ" วารสารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๓ (ประจำภาคเรียนที่ ๑ ๒๕๒๐) ๑๑๗

^๓ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: เรืองแสงการพิมพ์, ๒๕๒๐) หน้า ๒๗๔.

เสียงทั่วประเทศ มากกว่า ๒๐๐ สถานีออกอากาศครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ซึ่งนับว่าเป็นความร่วมมือในภาครัฐบาลที่จะใช้สื่อมวลชนประเภทนี้สนับสนุนโครงการพัฒนาในระดับต่าง ๆ ทั้งในลักษณะการให้ข่าวสารความรู้ โฉมหน้าใจ และก้าวรณรงค์ โดยจัดในรูปของกิจกรรมการเรียนการสอนนอกโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ หากรัฐบาลประสงค์จะทำเช่นนั้น

ส่วนความร่วมมือในภาคประชาชนนั้น จากการศึกษาจำนวนเครื่องรับวิทยุที่ราชอาณาจักร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปรากฏชัดว่า ๗ ใน ๑๐ครัวเรือนของประชาชนทั่วประเทศ มีเครื่องรับวิทยุในครอบครอง ทั้งนี้ เนื่องจากเครื่องรับวิทยุทรานซิสเตอร์มีจำหน่ายแพร่หลายในราคาไม่แพง และไม่ต้องใช้กระแสไฟฟ้า ดังนั้นความร่วมมือที่จะใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง เพื่อส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนตามแนวนโยบายของรัฐบาลจึงอยู่ในสภาพที่สมดุลง่ายอย่างยิ่ง

ในปัจจุบัน กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้แสดงความพยายามอย่างจริงจังที่จะใช้วิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อในการส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือในระบบโรงเรียนภาคปกติ เช่น โครงการการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ ซึ่งให้ความรู้ทั้งด้านวิชาสามัญและวิชาชีพ นอกจากนี้ ยังได้จัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน โดยออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในเครือของกรมประชาสัมพันธ์ และสถานีวิทยุกระจายเสียงของหน่วยราชการอื่น ๆ ด้วย

กลุ่มผู้ฟัง เป้าหมายของรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียน ได้แก่ ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา และทุกฐานะอาชีพ ที่อาศัยอยู่ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ซึ่งมีความต้องการ และมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับความรู้เพื่อนำไปพัฒนาอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น กลุ่มผู้ฟังเป้าหมายดังกล่าว มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านถิ่นอาศัย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจ ดังนั้น การดำรงชีพในแต่ละวันจึงมีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันออกไป

การจัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียน จะได้รับความสำเร็จและเกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่า รายการที่ออกอากาศแต่ละครั้ง ซึ่งหมายถึงเนื้อหาสาระและรูปแบบวิธีเสนอรายการ ตลอดถึงช่วงจังหวะเวลาที่ออกอากาศ สามารถตอบสนองความสนใจ สภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายแต่ละกลุ่มหรือไม่ และประเด็นนี้เองจะเป็นกรณีชี้ว่า ความสำเร็จของการจัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนอยู่ในระดับไหน^๑

ด้วยเหตุนี้ การสำรวจพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียง และความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนของประชาชนกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จึงเป็นงานสำคัญอันดับแรกที่นักการสื่อสาร เพื่อการพัฒนาและผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนโดยตรงจะต้องกระทำ ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้สามารถผลิตรายการและจัดรายการเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความสนใจ และความต้องการของประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง หากกระทำได้เช่นนี้ ก็นับได้ว่าเป็นการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งจะระดมทรัพยากรทางด้านสื่อสารมวลชนมาใช้เป็นตัวเร่งให้การพัฒนาประเทศดำเนินไปสู่เป้าหมายอีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบท
๒. เพื่อทราบความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนของประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบท

จุมพล รอดคำดี, องค์ประกอบที่สำคัญของการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง,
๒๕๒๒ หน้า ๑๒ (อัครสำเนา)

๓. เพื่อศึกษาความแตกต่างในด้านพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบท

๔. เพื่อศึกษาความแตกต่างในด้านความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษา นอกโรงเรียนของประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบท

ปัญหาวิจัย

๑. ประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบท มีพฤติกรรมในการรับฟังวิทยุกระจายเสียงอย่างไร

๒. ประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบท มีความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษา นอกโรงเรียนอย่างไร ในด้านที่เกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบวิธีเสนอรายการ

สมมติฐานในการวิจัย

๑. ประชาชนในเขตเมืองมีพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงแตกต่างจากประชาชนในเขตชนบท

๒. พฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชนในเขตเมืองแตกต่างกันตามตัวแปรในด้านเพศ อายุ การศึกษา อาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจ

๓. พฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชนในเขตชนบทแตกต่างกันตามตัวแปรในด้านเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจ

๔. ประชาชนในเขตเมืองมีความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษา นอกโรงเรียนแตกต่างจากประชาชนในเขตชนบท

๕. ความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษา นอกโรงเรียนของประชาชนในเขตเมืองแตกต่างกันตามตัวแปรในด้านเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖. ความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาในโรงเรียนของประชาชนในเขตชนบท
แตกต่างกันตามตัวแปรในด้านเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะในท้องที่จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้มุ่งหวังที่จะให้ผลการ
วิจัย เป็นข้อสรุปในลักษณะที่เป็นตัวแทนประชากรทั้งสองกลุ่มทั้งประเทศ แต่ต้องการศึกษาพฤติกรรม
การรับฟังวิทยุกระจายเสียงและความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาในโรงเรียนของประชาชน
ในเขตเมืองและเขตชนบทในท้องที่จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีโครงการที่จะ
จัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดขึ้น และมีความพร้อมในการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อ
การศึกษานอกโรงเรียน

ข้อตกลงเบื้องต้น

เหตุผลสำคัญสองประการ ที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษาในท้องที่จังหวัดพิษณุโลก คือ

๑) จังหวัดพิษณุโลกมีความพร้อมในด้านอุปกรณ์เครื่องส่ง และเครื่องรับวิทยุกระจายเสียง
ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน กล่าวคือ มีสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศอยู่ในท้องที่จังหวัดนี้ถึง
๖ สถานี สำหรับประชาชนนั้น ประมาณ ๗ ใน ๑๐ คนเรือนมีเครื่องรับวิทยุเป็นของตนเอง (จากการ
สำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๑๗) ดังนั้น จึงนับว่ามีความพร้อมที่จะใช้สื่อมวลชน
ประเภทนี้ ส่งเสริมความรู้เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน

๒) กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ มีโครงการที่จะจัดตั้งศูนย์การ
ศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดพิษณุโลก ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ศูนย์ดังกล่าวมีหน้าที่โดยตรงในการจัด
รายการวิทยุเพื่อการศึกษานอกโรงเรียน สำหรับประชาชนในเขตชนบทและเขตเมือง ดังนั้น ข้อมูล
ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คาดว่าจะเป็นประโยชน์โดยตรงในการวางแผนจัดรายการวิทยุเพื่อส่งเสริม
ความรู้แก่ประชาชนในท้องที่จังหวัดนี้

ข้อจำกัดของการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง "การศึกษาพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงและความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียนของประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบทจังหวัดพิษณุโลก" อาจเกิดความไม่สมบูรณ์ ในบางแง่ของการวิจัย ด้วยสาเหตุสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย เป็นแบบสอบถามชนิดปลายปิด ผู้ตอบแบบสอบถามหรือผู้รับการสัมภาษณ์ไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี คำตอบที่ได้อาจจะไม่ตรงกับความคิดเห็นหรือข้อเท็จจริงของผู้ตอบได้ในบางกรณี

๒. เกณฑ์การวัดฐานะทางเศรษฐกิจ มีข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรายได้เพียงอย่างเดียว อาจจะคลาดเคลื่อนไปจากฐานะทางเศรษฐกิจที่แท้จริงของผู้ตอบ เนื่องจากผู้ตอบเองไม่สะดวกใจที่จะให้คำตอบอย่างตรงไปตรงมา

คำนิยามศัพท์

พฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียง หมายถึง ความบ่อยครั้งในการรับฟัง ช่วงเวลาที่ได้รับฟัง การใช้เวลาในการรับฟังแต่ละครั้ง วิธีเลือกฟังรายการ จุดมุ่งหมายของการรับฟัง สถานีวิทยุกระจายเสียงที่รับฟังเป็นประจำ ลักษณะการรับฟัง สถานที่รับฟัง รายการที่รับฟังเป็นประจำและการนำเอาข่าวสารจากการรับฟังไปใช้

ความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาออกโรงเรียน

หมายถึง ความต้องการในด้านเนื้อหาของรายการที่ออกอากาศ เช่น ความรู้ด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย การวางแผนครอบครัว การเกษตร

การเมืองการปกครอง และวิชาชีพทั่วไป นอก
จากนั้น เป็นความต้องการในด้านรูปแบบวิธีเสนอ
รายการ เช่น แบบบรรยาย สทนา สัมภาษณ์
นิตยสาร และละคร เป็นต้น

ประชาชนในเขตเมือง

หมายถึง ประชาชนที่มีบ้านเรือนอยู่ในเขตเทศบาล
และเขตสุขาภิบาล ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ
มีย่านการค้า โรงภาพยนตร์ ธนาคารพาณิชย์
ตลาดสด และมีสาธารณูปโภคทั่วถึง

ประชาชนในเขตชนบท

หมายถึง ประชาชนที่มีบ้านเรือนอยู่นอกเขตเทศบาล
และนอกเขตสุขาภิบาล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ช่วยให้ทราบถึงพฤติกรรมมารับฟังวิทยุกระจายเสียงและความต้องการรายการวิทยุเพื่อการศึกษาของโรงเรียนของ ประชาชนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท

๒. ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดรายการวิทยุ เพื่อส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพปัญหาที่แท้จริง ทั้งจะอนุมานใช้เป็นแนวทางในการจัดรายการวิทยุเพื่อส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบทในท้องที่จังหวัดที่มีได้ทำการศึกษาด้วย

๓. การวิจัยครั้งนี้ จะเป็นพื้นฐานของการวิจัยทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมารับสาร และความต้องการด้านเนื้อหาของสารตลอดถึงรูปแบบวิธีเสนอสารจากสื่อมวลชนแต่ละประเภทของผู้รับสารกลุ่มเป้าหมาย ทั้งที่อยู่ในเขตเมือง และเขตชนบท

.....